

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

10 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 10 stycznia 2025 r. w Warszawie
skarg kasacyjnych A.T. i F.T.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie

z 11 sierpnia 2020 r., VI ACa 573/19,

w sprawie z powództwa A.T.

przeciwko E.T.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

1) oddała skargę kasacyjną;

**2) obciąża kosztami postępowania kasacyjnego powódkę,
pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi
sądowemu.**

Marta Romańska Paweł Grzegorczyk Dariusz Zawistowski

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 26 lutego 2019 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił powództwo A.T. i F.T. przeciwko E.T. o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli (pkt I) i orzekł o kosztach postępowania (pkt II-III).

Powyższe orzeczenie oparł na następujących ustaleniach faktycznych:

Powodowie mieszkają wspólnie z pozwanym, który jest ich synem. Umową darowizny z dnia 21 maja 2014 r. przenieśli na niego prawo własności nieruchomości, w której zamieszkują, zaś pozwany ustanowił na ich rzecz dożywotnio i nieodpłatnie służebność osobistą mieszkania.

W 2016 r. do domu zamieszkiwanego przez strony wprowadziła się partnerka pozwanego, z którą w tym samym roku pozwany zawarł związek małżeński. Od tego momentu między powodami, a pozwanym i jego żoną, dochodziło do licznych konfliktów, przy czym szczególnie negatywne relacje łączyły powódkę z żoną pozwanego.

W dniu 23 sierpnia 2016 r. powodowie skierowali do pozwanego pismo wzywające go do stawienia się w Kancelarii Notarialnej w W. przy ul. [...], w dniu 15 września 2016 r., celem zwrotu darowanej nieruchomości. W październiku 2016 r. złożyli w tej sprawie pozew, zaś w piśmie z dnia 20 listopada 2017 r. skierowali do pozwanego oświadczenie woli o odwołaniu darowizny, które uzupełnili pismem z dnia 21 listopada 2017 r. W pismach tych oświadczyli, że przyczyną odwołania darowizny jest rażąca niewdzięczność, przejawiająca się w fizycznym i psychicznym nękanii powodów oraz uniemożliwianiu im używania pomieszczeń wymienionych w umowie darowizny. Wskazali też, że powodem odwołania darowizny jest dokonanie jej pod wpływem błędu, albowiem w czasie sporządzania umowy nie mieli wiedzy o tym, że pozwany jest ojcem swojego bratanka, co zostało przez pozwanego zatajone.

Sąd pierwszej instancji uznał powództwo za bezzasadne, wskazując, że w okolicznościach sprawy brak jest podstaw do przyjęcia, że pozwani dopuścili się wobec powodów rażącej niewdzięczności. Sąd wskazał, że postępowanie dowodowe nie wykazało, iżby pozwany nękał fizycznie i psychicznie powodów; między stronami dochodziło jedynie do zwykłych, rodzinnych konfliktów życiowych.

Zebrane dowody nie wykazały również, aby pozwany ukrył przed rodzicami, że jest ojcem swojego bratanka.

Wyrokiem z dnia 11 sierpnia 2020 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie, na skutek apelacji powodów, oddalił obie apelacje (pkt I) i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt II).

W ocenie Sądu Apelacyjnego podniesione w obu apelacjach zarzuty nie zasługiwały na uwzględnienie. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy prawidłowo ustalił stan faktyczny sprawy i właściwie zinterpretował art. 898 k.c. W konsekwencji, Sąd Apelacyjny uznał dokonane przez Sąd Okręgowy ustalenia za własne i podzielił jego stanowisko co do tego, że pozwany nie dopuścił się rażącej niewdzięczności wobec darczyńców.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, powodowie mają podstawy, aby odczuwać rozżalenie, a nawet obrazę. Na skutek konfliktu rodzinnego ustała bliskość między nimi a synem, ponadto zachowanie pozwanego względem powódki wielokrotnie było naganne. Nie budzi też wątpliwości, że codzienne życie w warunkach konfliktu domowego jest dla obu stron wyczerpujące i budzi poczucie krzywdy. Jednak w chwili, gdy powodowie wystąpili z powództwem w tej sprawie, a także, gdy złożyli pozwanemu oświadczenie o odwołaniu darowizny pozwany wywiązywał się w całości z obowiązków przyjętych w umowie darowizny. Powodowie mieszkali w domu należącym do syna i korzystali z pomieszczeń, nie ponosząc z tego tytułu opłat. Naganne zachowania pozwanego względem matki nie miały charakteru umyślnego i celowego; niewątpliwie nie uzasadniają one zarzutu nękania. Wielokrotnie były one prowokowane przez powódkę i wywołane jej nieprzejednanym i nieustająco wrogim zachowaniem względem żony pozwanego. Pozwany po wielu miesiącach konfliktu stawał w obronie żony i spokoju swoich dzieci, reagując spontanicznie, a w konsekwencji niejednokrotnie przekraczając dopuszczalne granice sporu rodzinnego. Jego działania nie świadczą jednak o znacznym nasileniu złej woli i nie były nakierowane na wyrządzenie powodom krzywdy. W sytuacji, w której konflikt eskalował, jego wypowiedzi były obraźliwe, służyły one jednak obronie własnej rodziny, a nie wynikały z chęci ciężkiego znieważania matki.

Skargi kasacyjne od tego wyroku złożyli powódka i powód, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i zarzucając naruszenie art. 898 k.c.

Postanowieniem z dnia 9 lutego 2024 r. Sąd Najwyższy zawiesił postępowanie kasacyjne na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. w związku ze śmiercią powoda F.T., podejmując postępowanie kasacyjne z udziałem A.T. po stronie powodowej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed przejściem do analizy zarzutu kasacyjnego należało podnieść, że zgodnie z art. 19 ust. 1 akapit drugi Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) każde państwo członkowskie, kształtując samodzielnie strukturę organów wymiaru sprawiedliwości, powinno zapewnić, by organy orzekające – jako „sądy” w rozumieniu prawa Unii – w kwestiach związanych ze stosowaniem lub wykładnią tego prawa odpowiadały wymogom skutecznej ochrony prawnej, w tym zwłaszcza wymaganiu niezawisłości i ustanowienia na podstawie ustawy. Wymagania te, w powiązaniu z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (KPP UE), nawiązują do wiążącego wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie, dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284, dalej – „EKPCz” lub „Konwencja”), wyznaczającego wspólny państwom – stronom Konwencji – standard rzetelnego postępowania sądowego w sprawach cywilnych i karnych.

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w ślad za utrwaloną judykaturą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na tle art. 6 ust. 1 EKPCz, wskazuje się na tym tle, że nakaz ustanowienia sądu na podstawie ustawy odnosi się nie tylko do podstawy prawnej funkcjonowania sądu jako organu władzy publicznej, lecz także konkretnego składu orzekającego. Wymaga to uwzględnienia wszystkich przepisów prawa krajowego, które mogą rzutować na to, że uczestnictwo w składzie orzekającym konkretnych sędziów jest nieprawidłowe (por. np. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 marca 2020 r., *Simpson/Rada i HG/Komisja*, C-542/18 RX-II i C-543/18 RXII, z dnia 6 października 2021 r., C-487/19, *W.Ż.*, z dnia 29 marca

2022 r., C-132/20, *Getin Noble Bank S.A.*). Dotyczy to również przepisów regulujących przydział spraw i kształtowanie składów orzekających w konkretnych sprawach (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 14 listopada 2024 r., C-197/23, S.).

W taki sam sposób trzeba postrzegać wymagania wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji, jeżeli zważyć, że mimo pewnych różnic w ujęciu gwarancji prawa do sądu w art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 47 KPP UE standard ustanowiony w tych regulacjach jest zbieżny. Koresponduje to z dążeniem artykułowanym w pracach nad projektem Konstytucji, aby poziom gwarancji przewidziany w tej mierze w przyszłej konstytucji nie był niższy niż w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych (por. Biuletyn Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego nr XV, s. 77, nr XXXVII, s. 98 i nr XXXIX, s. 48 i n.; w orzecznictwie np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2022 r., III CO 6/22).

W tym kontekście należało zauważyć, że zarządzenie Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej z dnia 27 listopada 2024 r. wyznaczające skład orzekający w niniejszej sprawie (art. 80 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, jedn. tekst: Dz. U. z 2024 r., poz. 622, dalej – „u.SN”), zostało wydane przez X.Y., która z dniem 1 października 2024 r. została powołana na kolejną kadencję na stanowisku Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej, mimo:

1. objęcia urzędu sędziego Sądu Najwyższego po przeprowadzeniu postępowania nominacyjnego z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3, dalej – „ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r.”), którego kształt i przebieg naruszał przepisy Konstytucji i konsekwencje prawomocnych orzeczeń sądowych w stopniu uzasadniającym uchylenie prawomocnym wyrokiem Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 6 maja 2021 r., II GOK 2/18, kończącej to postępowanie uchwały

Krajowej Rady Sądownictwa nr [...] z dnia 28 sierpnia 2018 r., przez co doszło do upadku jednego z dwóch nieodzownych i równoważnych elementów składających się na konstytucyjny akt powołania do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w postaci wymaganej w art. 179 w związku z art. 186 Konstytucji uchwały Krajowej Rady Sądownictwa obejmującej wnioski o powołanie do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej (por. uchwała składu połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA 1-4110-1/20, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II PSKP 21/23, OSNP 2024, nr 12, poz. 117 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 2019 r., III CO 121/18, z dnia 21 maja 2019 r., III CZP 25/19, z dnia 2 września 2021 r., III CZP 11/21 i z dnia 23 września 2022 r., III CZP 43/22);

2. uczestniczenia w zgromadzeniu zwołanym na dzień 10 września 2024 r. w celu dokonania wyboru kandydatów na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej (dalej – „zgromadzenie”) wyłącznie osób powołanych do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w okolicznościach takich samych bądź zbliżonych do określonych powyżej, co uniemożliwiało dokonanie czynności przez ustawowy organ Sądu Najwyższego, jakim jest zgromadzenie sędziów izby Sądu Najwyższego (art. 11 u.SN), w tym skuteczny wybór kandydatów na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego i których udział w składach orzekających Sądu Najwyższego prowadzi do pozbawienia stron prawa do rozpoznania sprawy przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd ustanowiony ustawą w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 6 ust. 1 EKPCz (por. np. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 3 lutego 2022 r., nr 1469/20, *Advance Pharma Sp. z o.o. przeciwko Polsce*) i art. 47 KPP UE w związku z art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 grudnia 2023 r., C-718/21, *LG* i z dnia 7 listopada 2024 r., C-326/23, *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*);

3. przewodniczenia zgromadzeniu przez osobę wskazaną uznaniową decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, której warunkiem ważności jest kontrasygnata Prezesa Rady Ministrów (art. 144 ust. 2 Konstytucji), podjętą na podstawie art. 13 § 3 u.SN, który to przepis umożliwia wskazanym organom władzy wykonawczej motywowane politycznie ingerowanie w wewnętrzne funkcjonowanie Sądu Najwyższego, jako najwyższego organu władzy sądowniczej, przez co narusza zasadę trójpodziału władz (art. 10 Konstytucji) i konstytucyjnie gwarantowaną niezależność oraz autonomię organizacyjną Sądu Najwyższego względem organów władzy wykonawczej (art. 173 Konstytucji);
4. wadliwego zwołania zgromadzenia przez sędzię X.Y., która w poprzedniej kadencji została powołana na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej, mimo że postępowanie prowadzące do wyłonienia kandydatów na to stanowisko zostało przeprowadzone z naruszeniem prawa, przy sprzecznie ówczesnej większości sędziów Izby Cywilnej, na podstawie rozwiązań ustawowych rażąco naruszających zasadę odrębności i niezależności władzy sądowniczej (art. 173 Konstytucji), z pominięciem uchwały zgromadzenia sędziów Izby Cywilnej z dnia 29 czerwca 2021 r. odraczającej zgromadzenie wyborcze i w sposób, który uniemożliwiał większości sędziów Izby Cywilnej wybór kandydatów cieszących się poparciem niezbędnym do sprawowania tego urzędu (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2022 r., III CZP 43/22 i z dnia 3 kwietnia 2023 r., II CSKP 501/22).

Sytuacja, w której ustawowe uprawnienia Prezesa Sądu Najwyższego, w tym dotyczące działalności orzeczniczej izby Sądu Najwyższego, takie jak w szczególności kształtowanie składów orzekających w konkretnych sprawach (art. 80 § 1 u.SN), są faktycznie realizowane przez sędziego powołanego na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego z opisanym wyżej naruszeniem zasad ustrojowych, ma bezprecedensowy charakter i przekłada się na nieskuteczność czynności, w tym zarządzeń i innych aktów podejmowanych przez obsadzony w taki wadliwy sposób organ Sądu Najwyższego (por. w tej materii także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2023 r., II CSKP 1588/22 i postanowienie

Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2023 r., III CZP 1/22, w którym zwrócono szeroko uwagę na konsekwencje pełnienia funkcji kierowniczych w Sądzie Najwyższym, w tym funkcji Prezesa Sądu Najwyższego, przez osoby wadliwie powołane do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w postępowaniu toczącym się z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r.).

W przypadku takich aktów, jak zarządzenie o wyznaczeniu składu orzekającego, dokonywana *de lege lata* ocena wpływu tego stanu rzeczy na dopuszczalność merytorycznego rozpoznania sprawy przez wyznaczony w ten sposób skład orzekający Sądu Najwyższego musi jednak brać pod uwagę z jednej strony ryzyko rzeczywistego oddziaływania tej nieprawidłowości na możliwość zapewnienia prawa stron do rozpoznania sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą, z uwzględnieniem konkretnych okoliczności, z drugiej zaś konsekwencje kategorycznego przyjęcia, że sytuacja ta – do chwili zmiany stanu prawnego – stoi na przeszkodzie merytorycznemu rozpoznaniu sprawy, w tym ryzyko paraliżu konstytucyjnych i ustawowych funkcji Sądu Najwyższego w sferze ochrony prawnej, a co za tym idzie udaremnienia prawa stron do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 47 KPP UE). Sąd Najwyższy nie może kwestii tej pomijać, mimo pełnej świadomości strukturalnego charakteru i wagi problemu nieprawidłowej obsady organów Sądu Najwyższego, w tym Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej, mającego pierwotne podłoże w wadliwości postępowań nominacyjnych na stanowiska sędziowskie w Sądzie Najwyższym prowadzonych z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. i zaniechaniu ze strony prawodawcy przyjęcia rozwiązań legislacyjnych usuwających tę wadliwość, a następnie zwielokrotnionego przez uchybienia w postępowaniu bezpośrednio prowadzącym do wyłonienia kandydatów na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego.

W tym stanie rzeczy, mając na względzie wskazane okoliczności, jak również to, że strony – zawiadomione o składzie orzekającym – nie podniosły zastrzeżeń co do sposobu ukonstytuowania składu orzekającego Sądu Najwyższego, któremu została powierzona niniejsza sprawa, ani też niezależności lub bezstronności jego

członków, Sąd Najwyższy w niniejszym składzie uznał, że nie było przeszkód do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy.

Analizując *meritum* skargi kasacyjnej należało przypomnieć, że podstawą uprawnienia do odwołania darowizny (art. 898 § 1 k.c.) jest zakładana przez ustawodawcę etyczna powinność wdzięczności po stronie obdarowanego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2000 r., III CKN 926/98 i z dnia 26 września 2000 r., III CKN 810/00). Instytucja ta ma charakter wyjątkowy, ponieważ stanowi wyłom od zasady trwałości umów, mający stanowić sankcję na wypadek niedopełnienia tej powinności. W związku z tym, w orzecznictwie konsekwentnie zwraca się uwagę na konieczność, ściślej, restryktywnej wykładni nieostro zarysowanej przesłanki uzasadniającej odwołanie darowizny. Odwołanie darowizny może być uzasadnione tylko w szczególnych przypadkach, gdy niewdzięczność obdarowanego wobec darczyńcy osiągnie stopień rażący, o czym można mówić zwłaszcza w przypadku przestępstw obdarowanego popełnionych przeciwko darczyńcy lub jego bliskim, względnie rażącego, uporczywego zaniedbywania obowiązków rodzinnych wobec darczyńcy (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 sierpnia 2017 r., II CSK 871/16 i z dnia 26 stycznia 2018 r., II CSK 254/17 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2022 r., I CSK 1569/22).

Rażąca niewdzięczność zachodzi wtedy, gdy niewłaściwe postępowanie obdarowanego było intencjonalne, umyślne, czy też podjęte ze świadomością i w nieprzyjawnym zamiarze. Nie mogą być natomiast uznane za rażącą niewdzięczność przykrości i krzywdy czynione impulsywnie, lecz mieszczące się w granicach zwykłych konfliktów życia codziennego, podyktowane emocjami lub podejmowane przypadkowo, w uniesieniu lub rozdrażnieniu, wypowiedzi bądź gesty, będące przejawem konfliktu spowodowanego przez obie strony, a tym bardziej sprowokowane przez darczyńcę (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 września 1997 r., I CKN 256/97 i z dnia 12 października 2016 r., II CSK 58/16 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2019 r., I CSK 530/19 i z dnia 17 maja 2024 r., I CSK 6434/22 i powołane tam szerokie orzecznictwo).

Akceptując te utrwalone poglądy, podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 898 k.c. należało uznać za nietrafny. Sądy *meriti*, bazując na dokonanych ustaleniach faktycznych, zasadnie uznały, że zachowanie pozwanego wobec powodów nie nosiło znamion rażącej niewdzięczności. W skardze kasacyjnej nie podniesiono żadnych argumentów, które mogłyby podważać to stanowisko.

Lektura skargi dowodzi, że zarzut naruszenia prawa materialnego skarżący oparł na własnej wersji stanu faktycznego sprawy, wykraczającej poza wiążące Sąd Najwyższy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) ustalenia Sądu Apelacyjnego bądź wprost z nimi sprzecznej. Egzemplifikacją takiego podejścia jest odwoływanie się w skardze do licznych okoliczności, ukierunkowanych na wykazanie znamion rażącej niewdzięczności, które – choć częściowo twierdzone przez powodów – Sądy *meriti* uznały wprost za nieudowodnione, bądź polemika z podtrzymanym przez Sąd Apelacyjny ustaleniem, że pozwany ponosił opłaty związane z utrzymaniem nieruchomości. Postępowanie kasacyjne, jak wielokrotnie podkreślano w judykaturze, nie stanowi natomiast kolejnej odsłony sporu w zakresie prawidłowości oceny dowodów i dokonanych na ich podstawie ustaleń faktycznych, lecz służy kontroli legalności prawomocnego wyroku w aspekcie zgodności z prawem materialnym i prawem procesowym, z zastrzeżeniem obostrzeń wynikających z art. 398³ § 3 k.p.c.

Skoro w sferze tej skarżący nie podnieśli przekonujących zarzutów, skarga podlegała oddaleniu wobec braku uzasadnionych podstaw (art. 398¹⁴ k.p.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 98 § 1-1¹, art. 108 § 1, art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

Marta Romańska

Paweł Grzegorzczuk

Dariusz Zawistowski

(K.G.)

[a.ł]